SECȚIUNEA I.
Literatura carceralĂ. Martiri şi disidenți ai literaturii

CZU:821.161.1.09(092):821.161.1-94
https://doi.org/10.52505/filomod.2025.06

GEOGRAFII CARCERALE ȘI ETICA OBSERVAȚIEI ÎN *INSULA SAHALIN* DE A. P. CEHOV

Camelia DINU
ORCID: 0000-0001-5765-7052
Universitatea din București

Rezumat. „*Insula Sahalin*” (*1895*) *de Anton Cehov este un reportaj cu valențe profund umaniste și sociale, în care autorul denunță tratamentele inumane aplicate deținuților și, în sens mai larg, critică sistemul de justiție și detenție din Rusia Țaristă. Lucrarea se înscrie în literatura carcerală prin analiza socioetică pe care o propune, asupra sistemului penal, combinând observația documentară cu reflecția morală. Această abordare hibridă scoate în evidență tensiunile dintre opresiunea instituțională și reziliența umană. Studiul de față își propune să analizeze „Insula Sahalin” prin grila teoriilor critice ale lui Giorgio Agamben, concentrându-se asupra modului în care textul construiește o geografie a suferinței în interiorul unui sistem carceral. În acest cadru, cercetarea va explora concepte precum „viața nudă”, „homo sacer” și „starea de excepție”, pentru a înțelege cum Cehov problematizează condiția umană în coloniile penitenciare de pe Sahalin.*

Cuvinte-cheie: *colonie penitenciară, reprezentare documentară, literatură carcerală, viața nudă, homo sacer, starea de excepție, Giorgio Agamben.*

Carceral Geographies and the Ethics of Observation in *Sakhalin Island* by A. P. Chekhov

Abstract. *Anton Chekhov's "Sakhalin Island" (1895) is a journalistic reportage with strong humanistic and social dimensions, in which the author denounces the inhumane treatment of prisoners and, more broadly, criticizes the judicial and penal system of Tsarist Russia. The work belongs to prison literature through a socio-ethical analysis of the penal system, combining documentary observation with moral reflection. This hybrid narrative approach highlights the tensions between institutional oppression and human resilience. The present study aims to analyze "Sakhalin Island" through the lens of Giorgio Agamben's critical theories, focusing on how the text constructs a geography of suffering within a carceral system. Within this framework, the research explores the reduction of life to a bare biological existence devoid of rights (vita nuda), the figure of the homo sacer, and the logic of the state of exception, to understand how Chekhov problematizes the human condition in the penal colonies of Sakhalin.*

Keywords: *penal colony, documentary representation, prison literature, bare life, homo sacer, state of exception, Giorgio Agamben.*

Introducere. Contextul carceral rus și fundamentele teoretice agambeniene

După reformele lui Alexandru al II-lea și asasinarea acestuia în 1881, regimul țarist sub Alexandru al III-lea a devenit tot mai represiv față de mișcările revoluționare și liberale. Mulți opozanți politici – intelectuali, studenți, membri ai mișcărilor narodnice și socialiste – au fost arestați și trimiși în exil sau la muncă silnică în Siberia. Numărul mare de deținuți politici și de drept comun a dus la supraaglomerarea coloniilor penitenciare, în cadrul cărora administrația era coruptă și ineficientă, iar condițiile de detenție inumane, cu muncă forțată, foamete, boli și abuzuri. Autoritățile foloseau Siberia ca spațiu de exil și pedeapsă, dar distanțele uriașe, clima extremă și lipsa de infrastructură făceau ca transportul și supravegherea deținuților să fie extrem de dificile și costisitoare. Sahalinul, o insulă situată în Extremul Orient Rus, în largul coastei de est a Siberiei, în apropierea Japoniei, a fost folosită ca o extensie a sistemului de exil siberian, fiind una dintre cele mai dure și izolate colonii penitenciare. Între 1869 și 1906, „peste 30 000 de deținuți și exilați au îndurat condițiile dificile ale coloniei de muncă forțată de pe insulă" (Krasnov, 1890).

Decizia lui Anton Cehov de a pleca pe insula Sahalin în 1890 a fost motivată de intențiile sale umanitare și de interesul pentru realitățile sociale din Rusia. A călătorit peste 9000 de kilometri până în Extremul Orient rus, pentru a documenta viața deținuților și coloniștilor. Rezultatul interviurilor, datelor statistice colectate și a observației nemijlocite a fost lucrarea *Insula Sahalin* (publicată sub formă de articole în revista *Russkaia mîsl'* în perioada 1891-1893 și în volum în 1895), un text nonficțional care îmbină jurnalul de călătorie și reportajul cu sociologia și medicina și are ca teme sistemul penitenciar, injustiția socială, viața coloniștilor și a familiilor deținuților, suferința umană, empatia și responsabilitatea morală. Această călătorie de jurnalism social și documentare științifică a marcat o etapă importantă în maturizarea lui Cehov ca scriitor și intelectual angajat.

Studiul de față își propune să analizeze *Insula Sahalin*, concentrându-se asupra modului în care Cehov construiește o geografie carcerală și o etică a observației. Analiza se va desfășura în cadrul teoretic oferit de filosoful italian Giorgio Agamben (n. 1942) despre politica excluderii și relația dintre viața umană și suveranitatea statului. În studiile lui Agamben, un loc central îl ocupă noțiunea de „viață nudă" (*nuda vita*), care semnifică o formă de viață biologică care nu mai beneficiază de protecția legală sau socială a drepturilor fundamentale și este rezultatul biopoliticii (în accepția lui Michel Foucault[1]). „Viața nudă" există fără un sens politic sau social, fiind redusă la simpla supraviețuire, și este asociată cu persoanele care trăiesc în afara legii și sunt excluse din cadrul politicii sau al drepturilor cetățenești, cum ar

[1] În *Histoire de la sexualité* (vol. 1: *La volonté de savoir*, 1976), Faucault face distincția dintre puterea suverană (care are dreptul de a „da moartea") și bioputere (care are ca scop „a face să trăiască și a lăsa să moară"). Ulterior va relua conceptul în *Cursurile* de la Collège de France, anume în *Il faut défendre la société* (1975-1976), *Sécurité, territoire, population* (1977-1978), *Naissance de la biopolitique* (1978-1979).

fi refugiații, muncitorii ilegali, prizonierii de război sau alte grupuri marginalizate. Agamben descrie modul în care statul intervine în viața biologică a indivizilor, reglementându-le sănătatea, natalitatea, mortalitatea și alte aspecte ale existenței. În lucrarea *Homo sacer*. *Il potere sovrano e la nuda vita* (1995), Agamben introduce conceptul menționat, pe care îl leagă de personalitatea juridico-politică a lui *homo sacer*, definit ca un individ care „poate fi ucis fără consecințe juridice, dar nu poate fi sacrificat într-un cadru religios" (Agamben, 1998, p. 8). Această figură reflectă o viață exclusă din ordinea juridică și sacră, dar supusă totuși controlului puterii suverane, ceea ce nu reprezintă o excepție istorică, ci o structură fundamentală a politicii moderne (*Ibidem*, p. 89). În *Stato di eccezione* (2003), cercetătorul analizează modul în care „starea de excepție", prin care înțelege suspendarea temporară a legii în numele unei urgențe, poate constitui o tehnică de guvernare care generează „viața nudă". Prin suspendarea drepturilor, indivizii sunt scoși de sub protecția legală, dar rămân sub autoritatea statului, devenind astfel vulnerabili, asemenea lui *homo sacer*. Aplicarea teoriei lui Agamben asupra *Insulei Sahalin* de Cehov permite explorarea unor aspecte notabile, precum reducerea deținuților la viața nudă, controlul total al corpului, colonia penală folosită ca „lagăr" și modalități de exercitare a puterii suverane. Întrebările centrale ale cercetării de față vizează modul în care *Insula Sahalin* reflectă și problematizează mecanismele de control instituțional, reprezentarea suferinței și poziția etică a observatorului. Metodologia adoptată este una calitativă, bazată pe analiza textuală și interpretarea critică.

Ordinea arbitrară: administrația penală în Imperiul Rus

Referindu-se la evoluția sistemului penitenciar din Rusia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cercetătoarea Anna Mihailik arată că exista o discordanță între legile destul de avansate ale epocii și realitatea sumbră din închisori. În ciuda intențiilor de modernizare și a adoptării unor legi (sunt notabile încercările de reformă, inclusiv înființarea Administrației Principale a Penitenciarelor în 1879, precum și eforturile Rusiei de a studia sistemele penitenciare europene), reforma nu a reușit să aducă schimbări fundamentale: „Dacă analizăm actele normative care reglementează condițiile de detenție ale deținuților, adoptate în perioada analizată, conținutul acestora intră în contrast flagrant cu realitatea. Conform normelor, condițiile de detenție erau în conformitate cu criteriile europene, în timp ce realitatea era complet diferită" (Mihailik, 2013, p. 58). Numeroase inconveniente, printre care supraaglomerarea închisorilor, lipsa fondurilor, inerția birocratică, deficitul de personal și discrepanțele dintre lege și realitate, au contribuit la eșecul reformelor penitenciare în Rusia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în ciuda faptului că legea din 1879 a oferit o evaluare realistă a situației și a creat o bază legală pentru transformări (*Ibidem*, p. 58). Astfel, se poate spune că, în perioada menționată, Imperiul Rus se confrunta cu o criză profundă a sistemului penal.

Sahalinul, cea mai îndepărtată insulă din zilele noastre a Federației Ruse, poziționată în apropierea coastei estice a Rusiei continentale și în nordul Japoniei,

a fost descoperită în secolul al XVII-lea de atamanul și exploratorul Ivan Moskvitin. Din 1869, pe insulă au fost trimiși exilații în sistemul penal țarist, după criterii relativ neomogene. La început, închisorile au fost construite numai în partea de nord a insulei, apoi s-au extins și în sud. În ambele zone erau deportați atât condamnații pentru delicte ușoare, cât și calificate sau grave, la care se adăugau condamnații politic. Insula a fost concepută inițial nu doar ca un loc de pedeapsă, ci și ca un centru de colonizare prin muncă forțată. Se urmărea ca deținuții să-și schimbe viața prin intermediul muncii, contribuind, în plus, la transformarea „insulei blestemate" într-o „perlă a Orientului Îndepărtat" (Levandovski, 2022, p. 57). Konstantin Korablin comentează structura administrativă și condițiile dure din coloniile de muncă, subliniind impactul negativ al activităților fizice dificile asupra familiilor. În ciuda dezvoltării unor așezări, arată cercetătorul, condițiile menționate au condus la rezultate limitate ale eforturilor agricole forțate (Korablin, 2005, pp. 72-83). Într-un articol care examinează viața infractorilor de pe insula Sahalin, utilizând interviuri și memorii ale deținuților, selectate pentru a înțelege atitudinea lor față de muncă și pedeapsă, Levandovski subliniază diferența dintre percepțiile deținuților și așteptările autorităților, în ceea ce privește colonizarea insulei. El argumentează că incapacitatea majorității infractorilor de a se dedica muncii oneste a fost un factor major în eșecul proiectului de colonizare a Sahalinului (Levandovski, 2022, pp. 57-65). Autoritățile au subestimat dificultatea de a schimba mentalitatea și comportamentul unor oameni aduși pe insulă forțat.

Aleksandr Plotnikov consideră că motivațiile colonizării insulei erau atât politice, cât și economice (Plotnikov, 1986, p. 12). În mod similar, Korablin evidențiază motivațiile politice și economice din spatele colonizării, mai precis izolarea criminalilor, exploatarea resurselor naturale și importanța militaro-strategică semnificativă pentru Rusia, insula acoperind aproape o mie de kilometri din granițele estice continentale ale Imperiului Rus (Korablin, 2005, p. 73). Cercetătorul arată că delimitarea insulară a Sahalinului era văzută de guvernul țarist ca o modalitate de a preveni evadările, spre deosebire de situația din închisorile siberiene. De asemenea, concentrarea unui număr mare de deținuți într-un singur loc permitea reducerea cheltuielilor financiare pentru întreținerea lor. Forța de muncă gratuită oferea posibilitatea exploatării resurselor bogate ale insulei, aprovizionării flotei ruse și a exportului către țările învecinate. În concluzie, folosirea condamnaților și a exilaților ca forță de muncă a fost privită de autorități ca un mijloc de a popula teritoriul, de a-l dezvolta și de a accelera creșterea economică (*Ibidem*, pp. 72-75).

Călătoria ca datorie morală: premisele unei decizii radicale

Levandovski sesizează diferența dintre relatările directe ale deținuților și deportaților, privind condițiile de detenție și de viață pe insulă, și perspectivele

exterioare, oferite de călătorii și oficialii care vizitau insula. Cercetătorul arată că existau trei tipuri de atitudine față de colonizați: compătimitoare, sceptică și obiectiv-științifică. În prima categorie intrau cei care îi vedeau pe deportați ca victime ale unui sistem brutal și corupt. A doua categorie considera că mulți dintre deținuți meritau pedepsele primite, mai ales că unii călători avuseseră parte de experiențe negative în interacțiunea cu colonizații sau chiar cu paznicii (incidente precum furturi sau tâlhării). În a treia categorie intrau oamenii de știință care se concentrau pe cercetarea comportamentului deportaților din perspectiva trăsăturilor ereditare și a condițiilor sociale (Levandovski, 2022, p. 59). Anton Cehov se înscrie în prima categorie, întrucât abordează realitatea dură a vieții de pe Sahalin cu o empatie profundă și o preocupare autentică pentru condiția umană. În plus, experiența Sahalinului a reprezentat pentru el un cadru de maturizare artistică și intelectuală: „Insula Sahalin i-a oferit lui Cehov experiența scrisului obiectiv și lipsit de patos, construit după regulile unui document științific, în care sunt totuși prezente atât reflecția generalizatoare, cât și indignarea profundă" (Baldițîn, 2012, p. 75).

Înainte de a analiza textul care a rezultat în urma călătoriei lui Cehov pe insulă, este important să înțelegem motivația care a stat la baza acestei inițiative. În calitate de scriitor și medic, Cehov era interesat atât de aspectele sociale și psihologice ale vieții umane, precum și de cele medicale și administrative. În 1890, tânărul de 30 de ani se afla aparent într-o etapă optimă a vieții. Depășise penuria, iar în plan literar, pe lângă schițele umoristice, erau deja publicate numeroase dintre prozele sale notabile (*Dramă la vânătoare*, *Stepa*, *O întâmplare banală*), piesa *Ivanov* fusese reprezentată cu succes, ca și vodevilurile *Ursul* și *Nunta*, iar în 1888 devenise laureatul importantului premiu literar „A.S. Pușkin". Totuși, într-un eseu publicat în toamna lui 1888, el face un portret întunecat al contemporaneității, concordant cu psihastenia care îl consuma: „În timpurile noastre bolnave, când societățile europene sunt cuprinse de lene, plictis și necredință, când disprețul de viață și frica de moarte, strâns legate, domnesc peste tot, când chiar și cei mai buni oameni stau cu mâinile în sân, justificându-și lenea și depravarea prin absența unui scop în viață, cei devotați sunt necesari ca lumina soarelui" (Cehov, 1979, p. 236). Henri Troyat explică motivația morală, intelectuală și existențială a demersului lui Cehov: „Toți prietenii lui Cehov considerau proiectul său de plecare o aberație. Cum e posibil, spuneau ei, ca un om cu sănătatea atât de șubredă și pentru care arta era cel mai de seamă scop în viață să se aventureze într-o călătorie inutilă și extenuantă? Pentru a se justifica în fața lor, invoca ba dezgustul față de searbăda agitație din cercurile literare, ba nevoia fizică de a schimba decorul, ba necesitatea ca un scriitor să cunoască realitatea rusească cu toate grozăviile ei, ba interesul pentru o anchetă științifică asupra soartei ocnașilor în Siberia" (Troyat, 2006, p. 113). Cehov a plecat la drum pe propria cheltuială și cu bani împrumutați, având destule temeri („Mă simt ca și cum aș merge la război" (Cehov b, 1975, p. 62), îi mărturisea editorului său, Aleksei Suvorin), dar temeinic pregătit științific. Notele de subsol consistente

din *Insula Sahalin* conțin referințe și citate din cercetările unor călători, zoologi, botaniști, etnografi și criminaliști care vizitaseră anterior zona și ale căror lucrări Cehov le parcursese cu acribie înaintea plecării. După o absență de opt luni, pe 8 decembrie 1890, scriitorul a revenit la Moscova, iar la începutul lui 1891 a început să selecteze, într-un proces care a durat aproximativ patru ani, notițele consemnate pe Sahalin. La dus, Cehov a mers cu trenul până în orașul Iaroslavl, cu vaporul pe fluviile Volga și Kama, spre orașul Perm, din nou cu trenul până în orașul Ekaterinburg, unde a aflat că primul vapor Tiumen-Tomsk pleacă peste 20 de zile. A decis să continue călătoria călare. A trecut prin orașele siberiene Tomsk, Krasnoiarsk și Irkutsk. Pe 5 iulie 1890, a sosit în orașul Nikolaevsk-pe-Amur, unde „poposeau mulți aventurieri ruși și străini și se stabileau coloniști, atrași de belșugul nemaivăzut de pește și vânat" (Cehov, 2017, p. 7), apoi, cu vaporul, a traversat Oceanul Pacific până pe Sahalin. Ajuns pe insulă după 82 de zile de traseu complicat, a lucrat trei luni într-un ritm inimaginabil pentru a realiza recensământul populației și s-a familiarizat cu detaliile vieții deținuților: „Mă trezeam în fiecare dimineață la ora 5, mă culcam târziu, și eram tot timpul foarte tensionat la gândul că mai aveam multe de făcut" (Cehov a, 1975, p. 134). A revenit în Moscova (traseul de retur a fost pe mare, cu orașele portuare Hong Kong, Singapore, Colombo, Aden, Istanbul, Odesa) cu zece mii de fișe statistice, plus petiții și plângeri. Impresia produsă de Sahalin asupra lui a fost profundă, după cum îi scria aceluiași Suvorin: „Regret că nu sunt sentimental, altfel aș spune că în locuri precum Sahalinul ar trebui să mergem să ne închinăm, cum merg turcii la Mecca"; „E locul celor mai cumplite suferinţe pe care le poate suporta un om liber sau un rob" (Cehov c, 1975, p. 32, 34). Scriitorul a călătorit ca persoană fizică, inițial fără permisiunea oficială de a-i aborda pe deportați. Când a ajuns pe Sahalin, s-a adresat generalului zonei și guvernatorului și a obținut o aprobare de vizitare a localităților și închisorilor. Datorită celebrității pe care deja o avea, i s-a permis să circule liber și să interogheze populația, cu excepția deportaților politic (interdicție pe care a respectat-o doar parțial): „Suvorin îi face rost de o legitimație de jurnalist şi-i finanțează în parte călătoria prin avansuri importante privind drepturile de autor. Mihail Nicolaevici Galkin-Vraskoi, directorul administrației penitenciare, îi acordă o audiență, îi eliberează permisul de călătorie solicitat şi-i înmânează scrisori de recomandare în care roagă autoritățile penitenciare de la Sahalin să dea tot concursul doctorului Cehov care studiază viața ocnaşilor din punct de vedere științific. Trimite prin spate o altă corespondență aceloraşi autorități cerându-le să nu-i permită aceluiaşi doctor Cehov să stea de vorbă cu deținuții politici" (Tănase, 2016, p. 164).

Volumul rezultat a contribuit la o înțelegere critică a epocii și a propus o alternativă la opinia publică stereotipă despre deportați, anticipând direcții moderne ale gândirii sociale și medicale. După cum arată Serghei Kibalnik, printr-o abordare cvasi-științifică, bazată pe date statistice și observații directe, Cehov a demascat incompetența autorităților, ignorarea specificului local și falsificarea

discursului oficial despre colonie. Scriitorul a reușit să ofere o imagine autentică a suferinței umane, evitând cenzura și contribuind la o înțelegere critică a realităților sociale și politice ale epocii (Kibalnik, 2021, pp. 252-267).

Etica martorului: Cehov, Agamben și geografia suferinței

Cartea cuprinde 23 de capitole, abundente în statistici, dintre care primele 13 sunt însemnări de călătorie cu privire la nordul și sudul Sahalinului, „care oferă impresii personale și detalii precise privind coordonatele temporale și spațiale – date, cifre, toponime, dimensiuni, coordonate de latitudine și longitudine. Informațiile prezentate acoperă atât realitățile contemporane autorului, cât și aspecte relevante din istoria colonizării Orientului Îndepărtat" (Baldițîn, 2012, p. 73). Iskander Miftahov arată că instruirea medicală și științifică a autorului i-a permis să introducă în text detalii botanice și geologice precise, uneori terminologie latină, conferind autenticitate și rigoare observațiilor (Miftahov, 2017, p. 100). Celelalte capitole sunt dedicate unor aspecte punctuale ale modului de viață de pe insulă. După cum observă Baldițîn, „volumul capătă un profil predominant documentar și științific, constituindu-se, în esență, într-un studiu sociologic, medical și parțial etnografic al sistemului penitenciar rus (*katorga*)" (Baldițîn, 2012, p. 75). În ansamblu, Cehov articulează un discurs interdisciplinar, care integrează etnografia, critica socială și estetica realismului, pentru a deconstrui mecanismele opresive ale sistemului penal țarist.

Primele impresii despre insulă descriu porturile neamenajate, coastele abrupte, primejdioase și vapoarele naufragiate, zada siberiană, „o mărturie a solului sărac și mocirlos și a climei aspre" (Cehov, 2017, p. 27) și ceața aproape permanentă. Erau exasperante „roiurile de țânțari, adevărați nori, atât de deși, că se făcuse întuneric din pricina lor. Fața și mâinile îmi ardeau de înțepături și nu era chip să te aperi de ei" (*Ibidem*, p. 18). O altă scenă înfricoșătoare, cu ploșnițe și gândaci, petrecută într-o noapte în podul casei unui gardian, va fi consemnată mai târziu: „Pereții și tavanul păreau căptușiți cu un văl de doliu care unduia ca sub o adiere de vânt" (*Ibidem*, p. 144).

Observațiile scriitorului devin tot mai diversificate: clima (ploaia, ninsoarea, absența soarelui, bălțile și noroaiele nesfârșite, mlaștinile), populația și istoria insulei (disputele teritoriale cu Japonia), condițiile din închisori, locuințele deportaților și ale coloniștilor, starea agriculturii și a meșteșugurilor, statutul femeilor, al copiilor, situația școlilor, spitalelor, stațiilor meteorologice. Pentru a clasifica populația (actuali sau foști ocnași, coloniști și țărani), Cehov a hotărât să întocmească un recensământ: a umblat prin sate și cătune, din izbă în izbă, notând sistematic: numele satului, numărul izbei, situația locuitorului, numele și prenumele, relația între cel înscris și stăpânul casei (membru al familiei, argat, chiriaș), vârsta, confesiunea, locul nașterii, anul sosirii în Sahalin, ocupația și meseria, nivelul de educație, starea civilă (căsătorit în Sahalin sau în Rusia, concubinaj), numărul de copii și statutul lor (legitimi sau nu, adoptați sau nu), ajutorul primit din partea statului (cum se

hrănește și dacă primește rație). În ciuda dificultăților fizice și a ostilității mediului, este remarcabil sacrificiul personal al lui Cehov în realizarea unei anchete riguroase asupra condițiilor de viață de pe Sahalin: „A cerut să se tipărească la tipografia penitenciarului un chestionar pe fișe, cu treisprezece puncte, și s-a apucat imediat de treabă, fără ajutorul nimănui. Sculat de la cinci dimineața, a vizitat, când singur, când însoțit de un gardian înarmat cu revolver, toate închisorile, toate barăcile, toate izbele, a coborât în mine. […]. A completat astfel, cu mâna lui, aproape zece mii de fișe. Munca de investigație zilnică il extenua. Pleoapele îi tresăreau spasmodic și avea migrene puternice. Dar refuza să se odihnească. Pe măsură ce înainta cu cercetările, se convingea că Sahalinul, contrar afirmaţiilor baronului Korff, era un tărâm al arbitrarului, cruzimii şi minciunii. Guvernatorul Kononovici se ridicase cu hotărâre împotriva pedepselor corporale, dar, la două sau trei sute de metri de el, se aplica zilnic bătaia cu biciul" (Troyat, 2006, p. 125). Și Orlando Figes comentează dedicarea impresionantă a lui Cehov: „Câte 18 ore pe zi și consemnând toate detaliile pe nişte cartonaşe pe care şi le tipărise în cele trei luni petrecute în Sahalin, Cehov a intervievat câteva mii de deţinuţi, lucrând pentru cercetarea sa. Autoritățile au rămas uimite de uşurinţa cu care a câştigat încrederea condamnaţilor, capacitate pe care şi-o dezvoltase, probabil, în cariera sa de medic. Acest fapt a conferit constatărilor sale, pe care le-a expus într-un stil simplu şi factual în *Insula Sahalin* (1893-1894), autoritatea neîndoielnică a adevărului. În unul dintre capitolele de final ale acestei lucrări, Cehov a oferit o descriere de neuitat a bătăilor brutale care le erau administrate aproape în fiecare zi atât deţinuţilor, cât şi deţinutelor" (Figes, 2018, p. 308).

Scriitorul a trecut prin localitățile situate pe râuri (unele greu accesibile), a cercetat de asemenea și principalele închisori și locuințe, obținând o investigație minuțioasă, cu aspect etnografic: „Cartea oferă o descriere obiectivă a modului de viață în Sahalin, atât pentru colonişti, cât și pentru gardienii lor, incluzând locuințele, gospodăria, amenajările interioare ale colibelor, barăcilor și celulelor de închisoare, îmbrăcămintea și hrana, până la organizarea toaletelor, relațiile dintre sexe și naționalități, munca și ocupațiile" (Baldițîn, 2012, p. 75). În virtutea formației sale de bază, Cehov s-a implicat și în consultații medicale. A înregistrat ravagiile făcute de variolă, sifilis, scorbut, tuberculoză, bolile gastro-intestinale și senilitatea precoce. Din acest punct de vedere, explică Kibalnik, el formulează o critică profundă a condițiilor de viață inumane și a eșecurilor administrative din perioada colonizării Sahalinului. Cehov documentează lipsa asistenței medicale, condițiile insalubre și impactul psihologic al izolării, anticipând concepte moderne precum depresia, care în însemnările sale este numită *skuka* (plictis) (Kibalnik, 2021, p. 259).

Pe lângă caracterul documentar, *Insula Sahalin* oferă pagini de meditație amară asupra problemei identității condamnatului, ca ființă simplă și profund nefericită: „Peste tot aceeași viață dezolantă, care reneagă proprietatea, singurătatea, comoditatea și somnul liniștit" (Cehov, 2017, p. 69). Oamenii descriși individual

sau colectiv sunt înfometați, apatici, abrutizați („Oamenii rătăceau ca niște umbre și tăceau, tot ca umbrele” (*Ibidem*, p. 38)) și recurg adesea la sinucidere prin otrăvire cu plante toxice. Ochiul empatic al observatorului remarcă în cimitire crucile mici, identice, fără inscripție (în simetrie cu fișele personale incomplete ale condamnaților, inconvenient care îi împiedică, de pildă, să-și întemeieze o familie legitimă), zeci de oameni care nu-și amintesc numele (își inventează ad-hoc prenume sau porecle), vârsta, ziua săptămânii, pe fundalul analfabetismului aproape total. În acest context, opinează Baldițîn, „contrastul dintre monstruozitatea nedreptății sociale și conștiința naivă, dar rezilientă, a omului de rând devine esențial. Supraviețuirea, în ciuda absurdității și brutalității realității, capătă o valoare simbolică, relevând o formă de rezistență tăcută și profund umană” (Baldițîn, 2012, p. 75). Kibalnik interpretează textul cehovian ca parte a unei direcții literare în cadrul căreia scriitorii își îndreaptă atenția spre viața, suferința, obiceiurile și condițiile sociale ale oamenilor simpli, integrând *Insula Sahalin* în tradiția mai largă a „cărților despre popor” (Kibalnik, 2021, p. 252).

Însemnările care au stat la baza *Insulei Sahalin* reflectă poziția etică a lui Cehov, în calitate de martor care le redă deținuților demnitatea și, în același timp, critică sistemul penal țarist. Textul ilustrează modul în care puterea instituțională reduce indivizii la o existență biologică, reflectând conceptele agambeniene de „viață nudă”, „homo sacer” și „stare de excepție”. Pe insula Sahalin, legea pare suspendată, iar autoritatea este exercitată în mod absolut de către stat. Condamnații sunt excluși din sfera socială și juridică, fiind reduși la o existență biologică, a supraviețuirii liminale. Pentru a evidenția abuzurile și degradarea umană din colonia Sahalin, Cehov recurge la portretizarea unor persoane reale, ale căror povești sunt transformate în micro-narațiuni memorabile. De pildă, capitolul VI, *Povestea lui Egor*, relatează omorul pentru care țăranul Egor a fost condamnat printr-o eroare judiciară, etapele deportării și resemnarea finală. Cehov dezaprobă caracterul accidental al unor crime, cauzate uneori nu de dispoziția vicioasă a condamnatului, ci de contextul absurd. Relatarea lui Egor este construită ca un document oficial, protocolar, „o înregistrare fidelă a relatării orale a personajului, precedată de o introducere concisă în care autorul oferă detalii despre vârstă, portret fizic și trăsături de caracter” (Baldițîn, 2012, p. 75). „Căutarea „adevărului absolut și onest” și „smerenia gnoseologică” conferă textului o autenticitate sporită (*Ibidem*, p. 73). O astfel de abordare stilistică, apropiată de trăsăturile unui protocol administrativ, accentuează vulnerabilitatea omului simplu în fața abuzului de putere și a indiferenței sistemului. Povestea lui Egor devine astfel un simbol al suferinței tăcute în fața brutalității instituționale. Viețile criminalilor și ale celor condamnați (inclusiv pe nedrept) sunt privite de autorități ca o „nonvaloare” și pot fi eliminate sau expuse la condiții extreme, fără ca aceasta să constituie o crimă în sensul obișnuit al cuvântului, ceea ce constituie, în accepția lui Agamben, un tratament inuman și o politizare a morții. Alt „personaj” cu o biografie funestă este ocnașul Krasivîi, de 71 de ani, „ghebos, cu omoplații ieșiți în afară, o coastă ruptă, la mână îi lipsește degetul mare și tot trupul îi e acoperit

de cicatrice lăsate de urmele bicelor și vergilor cu care a fost bătut pe vremuri. E îmbrăcat în zdrențe și umblă desculț" (Cehov, 2017, p. 58). Capitolul al XXI-lea este despre pedepsirea unui evadat, bătut crunt cu biciul, scenă la care Cehov nu poate asista decât parțial, căci i se face rău. Autorul sugerează că gardienii și conducerea coloniei penale exercită o formă de putere suverană absolută, deoarece ei sunt cei care decid, în ultimă instanță, asupra vieții și morții deținuților. Conform viziunii lui Agamben, condamnații trăiesc într-o „zonă de indistincție", unde protecția legală este inexistentă, iar deciziile arbitrare devin normă.

Nu sunt trecute cu vederea nici figurile teribile ale Sahalinului: un bătrân „cu ochi tulburi de culoarea plumbului", care omorâse în jur de șaizeci de oameni („Alegea dintre deținuții nou-veniți pe unii care aveau bani, îi ispitea să evadeze împreună cu el, apoi îi omora în taiga și îi jefuia; ca să ascundă urmele crimei, spinteca trupul victimelor, aruncând bucățile în râu" (*Ibidem*, p. 125)), colonistul Terki, fost călău, torturat la rândul lui de actualul călău, ocnașul Pișcikov, condamnat la muncă silnică pe viață, care „își omorâse în bătaie soția, o femeie cultă, însărcinată în luna a noua; a bătut-o cu nagaica timp de șase ore, până ce nenorocita și-a dat sufletul. Mobilul crimei fusese gelozia retrospectivă pentru viața ei înainte de căsătorie" (*Ibidem*, p. 195). Bătrâna Uliana, condamnată la 20 de ani de muncă silnică, și-a omorât copilul și l-a îngropat, iar „la judecată a declarat că nu l-a ucis, ci l-a îngropat de viu, crezând că vina ei va fi mai mică" (*Ibidem*, p. 202).

În ansamblu, insula este descrisă ca un loc al penitenței extreme: ocnașii cu răni purulente merg pe stradă zornăindu-și lanțurile, se aud constant urletele și gemetele celor bătuți cu bice. Casele sunt învelite precar cu coajă de copac, ferestrele nu au geamuri sau sunt acoperite cu scânduri bătute în cuie. Aspectul cătunelor este deplorabil: „Majoritatea caselor sunt părăsite de stăpânii lor; pe jumătate dărâmate, privesc din orbitele negre ale ferestrelor fără geamuri și cercevele, ca niște ochi de mort" (*Ibidem*, p. 8). Gospodăriile sunt fără trecut, fără tradiție, fără obiceiuri: „Oamenii nu au pisică, nu au nici măcar un greier care să țârâie în serile lungi de iarnă și, mai ales, nu au patrie" (*Ibidem*, p. 49). Traiul deținuților de pe Sahalin, în condiții de izolare, muncă forțată, lipsă de drepturi și brutalitate, poate fi văzut ca o formă de „viață nudă" în sens agambenian. Ei sunt deposedați de o existență calificată politic sau social și reduși la simplul fapt de a exista biologic. Supraviețuirea lor depinde de un control total exercitat de puterea suverană, care își exercită dreptul de viață și moarte asupra lor, chiar dacă nu prin condamnări explicite la moarte, ci prin pedepse corporale sau prin degradarea constantă și expunerea la o moarte lentă sau arbitrară.

Cehov a cercetat și situația de dinaintea construirii închisorilor pe insulă și modul de viață al ocnașilor care trăiau în iurte insalubre, cu igrasie, cu fântâni contaminate de excremente umane și gunoaie. Nu i-a omis nici pe deportații care locuiesc în afara închisorii cu familiile lor, într-un fel de cazărmi, cu săli mari și paturi comune, ca în închisori: „Femeile libere și copiii care locuiesc laolaltă, în condiții mizerabile, cu ocnașii cartofori, cu amantele lor și cu porcii

ilustrează destul de viu politica de colonizare a autorităților locale" (*Ibidem*, p. 415). Poate părea neobișnuit pentru cititorul de azi că unii deportați umblau liberi, fără lanțuri și supraveghetori, și lucrau ca vizitii, rândași, bucătari și dădace. Sistemul penal din acea perioadă îi trimitea pe unii condamnați în exil, fără a fi puși după gratii după ce ajungeau la destinația consemnată în sentință. Deportarea ca atare, în zone nelocuibile, reprezenta un supliciu de cote înalte, iar Sahalinul era o convenabilă închisoare „naturală", „cea mai cumplită ocnă a Rusiei, unde condamnații nici nu mai sunt împrejmuiți de ziduri sau de sârmă ghimpată, întemnițați de imensitatea distanțelor şi de climatul ostil" (Tănase, 2016, p. 164). Astfel, insula devine un spațiu în care „starea de excepție" agambeniană este o regulă permanentă; deși există un cadru legal, aplicarea lui este suspendată sau distorsionată, iar autoritățile pot acționa arbitrar, plasând deținuții într-o zonă de ambiguitate între fapt și lege, licit și ilicit.

Pe insulă, procentajul femeilor este mic, aproximativ 10% din numărul total de persoane (unele femei nu sunt condamnate, ci și-au urmat soții deportați). Cehov vorbește despre repartizarea deportatelor care sunt obligate să se prostitueze, indiferent de vârstă, religie sau stare civilă: „Femeia este ceva între om, gospodină și o ființă inferioară, ba chiar mai puțin decât un animal domestic" (Cehov, 2017, p. 264), „Prostituata care câștigă pâine este un animal domestic de folos și bărbatul o respectă" (*Ibidem*, p. 268). Actele abominabile intră în firescul atmosferei de pe insulă: femeile sunt violate de ocnași sau de gardieni, adolescentele sunt căsătorite forțat de către părinții lor cu coloniști sau țărani vârstnici, tinerele sunt vândute, se practică prostituția infantilă. Copiii sunt slabi, palizi, zdrențăroși, veșnic flămânzi, mulți născuți în închisoare, fără acces la învățământ: „Nașterea unui copil este privită cu ostilitate de familie. Lângă leagăn nu se cântă cântece, se aud doar plânsete, bocete sinistre. Părinții se jeluie că nu au cu ce hrăni copilul, că el nu va avea nimic bun de învățat aici; «Mai bine l-ar strânge Dumnezeu!», spun ei. Când copilul mai mărișor țipă sau se joacă strigând, i se poruncește cu răutate: «Tacă-ți gura, lua-te-ar moartea!»" (*Ibidem*, p. 283). Pedepsele corporale sunt aplicate fără menajamente și excepții (bătaia cu biciul din trei curele, cu vergile, ferecarea în lanțuri la roabă), ca și încarcerarea și tortura. Cehov divulgă sadismul felcerilor, al gardienilor și abuzurile asupra ocnașilor, care înlocuiesc animalele de povară sau devin sclavi (unii ocnași sunt repartizați sub acest statut unor șefi din administrație). Munca silnică se executa în Sahalin în minele de aur sau cărbune, la tăierea pădurilor, la asanarea bălților, la pescuit, secerat, în construcții și la încărcarea corăbiilor. O viață insuportabilă, comparabilă cu a ocnașilor, o au și militarii dislocați pe insulă, precum și unii reprezentanți ai administrației.

Agamben arată cum, în modernitate, biologia și viața însăși devin obiecte ale controlului politic. Într-o colonie penală precum Sahalin, corpul deținutului, funcțiile fiziologice și timpul său sunt sub supraveghere și control constant, transformându-l într-un „corp biopolitic". Această gestionare a vieții deținuților, până la cele mai mici detalii, reflectă o „politicizare a vieții", similară celei descrise în contextul

statelor totalitare. Agamben subliniază că, în acest context, indivizii pot ajunge să trăiască în starea de excepție permanentă, iar viața lor poate fi redusă la „viața nudă", supusă oricărui tip de manipulare, suferință și control.

Discursul însemnărilor lui Cehov se schimbă treptat și devine mai tensionat, mai laconic, influențat cel mai probabil de experiențele traumatice trăite de autor. O cauză a acestei presiuni psihologice o constituie empatia față de deportați: „Țărmul îndepărtat cheamă ademenitor și deodată te cuprinde o tristețe și o disperare, de parcă niciodată nu vei mai scăpa din acest Sahalin. Nu-mi mai pot desprinde ochii de pe malul opus și mi se pare că, dacă aș fi eu un deportat, aș încerca să evadez de aici cu orice preț" (*Ibidem*, p. 93). Pe de altă parte, se afirmă imposibilitatea evadării (taigaua, munții, ceața, ursii, roiurile de țânțari, marea, gerul, inaniția sunt tot atâtea bariere), iar impresia generală este copleșitoare, în ceea ce privește controlul uman asupra acestui spațiu ostil: „S-ar părea că ai ajuns la capătul pământului, că mai departe nu mai ai unde să te duci. O înfiorare îți cuprinde sufletul, înfiorarea simțită de Ulise când colinda pe mări străine și presimțea nelămurit întâlniri cu făpturi neobișnuite" (*Ibidem*, p. 13). Astfel, Cehov construiește o imagine complexă a Sahalinului, care apare ca un spațiu profund alterat și marginal, „un teritoriu radical diferit de Rusia, unde instituțiile și normele obișnuite încetează să mai funcționeze" (Golovneva, Martișina, 2020, p. 33). Insula este o lume cu legi proprii, concentrată pe condițiile minime de supraviețuire ale „vieții nude" și complet detașată de viața socială, politică și culturală a Rusiei: „Doamne, cât de diferită îți pare viața de aici față de cea din Rusia! […] Am avut mereu impresia că felul de viață din Rusia este cu desăvârșire cunoscut celor de pe-aici, că Pușkin și Gogol n-ar putea fi înțeleși și prin urmare sunt inutili acestor oameni, că istoria noastră este plictisitoare pentru ei, iar noi, cei ce venim din Rusia, le părem cu totul străini. […] Dacă vreți să-i faceți pe locuitorii de pe Amur să caște plictisiți, vorbiți-le de politică, de forma de guvernământ din Rusia sau de arta rusească" (Cehov, 2017, p. 9). Lipsa infrastructurii și a unui plan de dezvoltare fac din Sahalin o „țară sălbatică", un teritoriu perceput ca „sfârșitul geografiei", o lume definită de un vid social profund, în care legile și relațiile umane sunt înlocuite de haos și arbitrar. În ansamblu, insula capătă trăsăturile unui spațiu infernal, o realitate distorsionată, aproape onirică, în care viața pare imposibilă (Golovneva, Martișina, 2020, pp. 39-40), iar monotonia naturii și a timpului amplifică „senzația de disperare, de fatalitate a răului" (Miftahov, 2017, p. 97).

Cehov denunță „anormalitatea vieții de pe Sahalin" (Baldițîn, 2012, p. 75), condițiile inumane și disfuncționalitățile sistemului penitenciar, combinând mărturia directă și investigația documentară, cu accente de empatie și revoltă morală: „Cehov susține această teză nu doar prin mărturii directe, în calitate de martor ocular – utilizând expresii precum «am fost», «am văzut eu însumi» –, ci și printr-o abordare documentară riguroasă. El recurge la descrieri precise, observații sistematice, concluzii și judecăți personale, completate de relatări ale altor persoane, documente oficiale și date statistice" (*Ibidem*, p. 75). Această combinație între experiența subiectivă și analiza obiectivă conferă textului o valoare științifică și

o forță de convingere remarcabile. Implicarea directă a autorului ca observator și participant activ este esențială în economia narativă a textului în opinia Irinei Borisova și a Olgăi Provatorova. Având în vedere caracterul eseistic al operei și narațiunea la persoana întâi din *Insula Sahalin*, cele două cercetătoare arată că aceste procedee devin un instrument prin care autorul nu doar conturează cadrul fizic al acțiunii, ci și transmite o perspectivă etică și afectivă asupra lumii descrise (Borisova, Provatorova, 2021, p. 225). Astfel, Cehov își construiește discursul printr-o etică a observației specifice unui reporter sau unui cercetător social.

Concluzii. Impactul investigației lui Cehov – de la document la transformare socială

După cum arată Natalia Devdariani și Elena Rubțova, revenind pe continent, scriitorul a criticat vehement eșecul proiectului de colonizare a Sahalinului, arătând că viitorul era practic inexistent, din cauza disfuncționalităților grave ale administrației locale, la care se adăuga faptul că domenii esențiale precum medicina, educația, justiția și asistența socială se aflau într-o stare de profundă degradare (Devdariani, Rubțova, 2020, p. 249). După publicarea însemnărilor scriitorului, datorită rezonanței publice, Ministerul Justiției și Administrația Generală a Închisorilor au trimis reprezentanți pe insulă. Rapoartele oficialilor de rang înalt au confirmat observațiile lui Cehov și, treptat, guvernul a reformat legislația privind condamnații și exilații de pe insulă, iar un deceniu mai târziu situația lor s-a îmbunătățit parțial. Tema Sahalinului a fost extinsă ulterior în lucrarea documentară *Sahalinul*. *Ocna* (1903), a jurnalistului rus Vlas Doroșevici, și în cvasi-ficțiunea *Ocna* (1988) de Valentin Pikul, dedicată unor episoade din Războiului Ruso-Japonez (1904-1905). Analizând dimensiunile etice și morale ale textului cehovian, cele două cercetătoare menționate anterior subliniază că sistemul penitenciar descris de Cehov nu urmărea reabilitarea condamnaților, ci, dimpotrivă, contribuia la degradarea lor morală și fizică. Concluziile susțin ideea că „observațiile cehoviene au constituit un instrument valoros în formarea etică a generațiilor viitoare" (*Ibidem*, p. 249). Publicarea însemnărilor lui Cehov a reprezentat un catalizator pentru reforme reale, iar multe pasaje din lucrare au stârnit o emoție puternică în societatea rusă, ducând la o conștientizare a cruzimii sistemului penal. De exemplu, o scenă în care este descrisă bătaia cu vergile „a lăsat o impresie atât de puternică asupra publicului rus, încât a contribuit la abolirea în cele din urmă a pedepsei corporale mai întâi pentru femei (în 1897) şi apoi pentru bărbați (în 1904). Campania a fost condusă de membri ai profesiei medicale, cu un Cehov foarte vocal" (Figes, 2018, p. 308). Astfel, *Insula Sahalin* poate fi privită ca un act de intervenție civică și socială, prin care Cehov și-a asumat rolul de critic al sistemului și agent al schimbării.

După cum arătam într-un eseu publicat în revista *Observator cultural*, călătoria pe insula Sahalin a avut un impact profund asupra lui Cehov, atât pe plan literar, cât și personal. Imagini și subiecte decupate din realitatea carcerală și convertite în ficțiune pot fi identificate facil în nuvele precum *În exil*, *Povestea unui necunoscut*, *O crimă*, *Salonul nr. 6*, scrise toate după revenirea scriitorului „în Rusia"

(Dinu, 2019). În plan personal, drumul dificil spre insulă, hrana necorespunzătoare, frigul și umiditatea au contribuit substanțial la agravarea tuberculozei care i-a fost fatală lui Cehov la numai 44 de ani. Datorită consemnărilor elocvente, scriitorul este perceput astăzi ca un precursor al literaturii Gulagului. Pe lângă sacrificiul personal și inestimabilul demers umanitar al autorului, informațiile adunate în călătorie dovedesc că monstruosul mecanism de represiune sovietic a avut un model timpuriu redutabil. În prezenta lucrare am arătat și că o lectură a *Insulei Sahalin* prin grila conceptuală a lui Agamben poate pune într-o lumină nouă dimensiunea ontologică și politică a suferinței descrise de Cehov. Această abordare oferă un cadru teoretic adecvat pentru a înțelege implicarea etică a autorului, mecanismele de excludere și relația dintre individ și putere. Astfel, *Insula Sahalin* se înscrie nu doar în tradiția literaturii carcerale, ci și în cea a literaturii de angajament, anticipând preocupările moderne pentru drepturile omului.

Referințe bibliografice:

1. AGAMBEN, Giorgio. *Homo sacer: sovereign power and bare life*. Translated by Daniel Heller-Roazen. Stanford: Stanford University Press, 1998. 228 p. ISBN 978-0-8047-3217-8.

2. BALDIȚÎN, Pavel. Документальное и художественное в творчестве А. П. Чехова. *Filologhiia i kul'tura*. Online. 2012, nr. 4 (30), pp. 73-76. ISSN 2074-0239. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/dokumentalnoe-i-hudozhestvennoe-v-tvorchestve-a-p-chehova [accesat 2025-06-30].

3. BORISOVA, Irina, PROVATOROVA, Olga. Полифункциональность пейзажных описаний в книге А. П. Чехова «Остров Сахалин». *Izvestiia Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagoghiceskogo universiteta*. Online. 2021, nr. 1 (154), pp. 221-225. ISSN 1815-9044. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/polifunktsionalnost-peyzazhnyh-opisaniy-v-knige-a-p-chehova-ostrov-sahalin [accesat 2025-07-07].

4. CEHOV, A. P. *Insula Sahalin*. Traducere din limba rusă de Alice Gabrielescu și Tatiana Panaitescu. Iași: Editura Polirom, 2017, 368 p. ISBN 978-973-46-6576-1.

5. CEHOV, A. P. Н. М. Пржевальский. În: CEHOV, A. P. *Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Сочинения: В 18 т.* / AN URSS, Institut mirovoi literaturî im. A. M. Gor'kogo. T. 16: *Сочинения. 1881-1902*. Moscova: Nauka, 1979, pp. 236-237. Disponibil online: http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/spg/spg-236-.htm [accesat 2025-07-16].

6. CEHOV, A. P. Письмо Суворину А. С., 11 сентября 1890 г. Татарский пролив, пароход «Байкал». În: CEHOV, A. P. *Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Письма: В 12 т.* / Institut mirovoi literaturî im. A. M. Gor'kogo. T. 4: *Письма, январь 1890 – февраль 1892*. Moscova: Nauka, 1975, pp. 133-134. Disponibil online: https://chehov-lit.ru/chehov/letters/1890-1892/letter-855.htm [accesat 2025-07-19].

7. CEHOV, A. P. Письмо Суворину А. С., 15 апреля 1890 г. Москва. În: CEHOV, A. P. *Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Письма: В 12 т.* / AH CCCP, AN URSS, Institut mirovoi literaturî im. A. M. Gor'kogo. T. 4: *Письма, январь 1890 – февраль 1892*. Moscova: Nauka, 1975, pp. 61-63. Disponibil online: https://chehov-lit.ru/chehov/letters/1890-1892/letter-803.htm [accesat 2025-07-19].

8. CEHOV, A. P. Письмо Суворину А. С., 9 марта 1890 г. Москва. În: CEHOV, A. P. *Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Письма: В 12 т.* / Institut mirovoi literaturî im. A. M. Gor'kogo. T. 4: *Письма, январь 1890 – февраль 1892*. Moscova:

Nauka, 1975, pp. 31-34. Disponibil online: https://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/pi4/pi4-0312.htm [accesat 2025-07-19].

9. DEVDARIANI, Natalia, RUBȚOVA, Elena. Нравственные проблемы «Острова Сахалин»: к 160-летию писателя. *Baltiiskii gumanitarnîi jurnal*. Online. 2020, nr. 1, pp. 245-249. ISSN 2311-0066. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/nravstvennye-problemy-ostrova-sahalin-k-160-letiyu-pisatelya [accesat 2025-07-03].

10. DINU, Camelia. Cehov, Sahalinul și iadul. *Observator Cultural*. Online. 2019, nr. 980. ISSN 1454-9883. Disponibil: https://www.observatorcultural.ro/articol/cehov-sahalinul-si-iadul/ [accesat 2025-07-19].

11. FIGES, Orlando. *Dansul Natașei: o istorie culturală a Rusiei*. Traducere de Lucia Popovici. Iași: Editura Polirom, 2018, 544 p. ISBN 978-973-46-7206-3.

12. GOLOVNEVA, Elena, MARTIȘINA, Natalia. Культурный ландшафт как объект художественного конструирования: Сахалин А. П. Чехова и И. Н. Краснова. *Journal of Frontier Studies*. Online. 2020, nr. 3, pp. 32-50. ISSN 2500-0225. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnyy-landshaft-kak-obekt-hudozhestvennogo-konstruirovaniya-sahalin-a-p-chehova-i-i-n-krasnova [accesat 2025-06-29].

13. KIBALNIK, Serghei. Чеховский «Остров Сахалин» в контексте русской классической прозы XIX в. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologhiia*. Online. 2021, nr. 74, pp. 252-267. ISSN 2310-5046. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/ehovskiy-ostrov-sahalin-v-kontekste-russkoy-klassicheskoy-prozy-xix-v [accesat 2025-07-10].

14. KORABLIN, Konstantin. Каторга на Сахалине как опыт принудительной колонизации. *Vestnik Dal'nevostochnogo otdeleniia RAN*. Online. 2005, nr. 2, pp. 72-83. ISSN 0869-7698. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/katorga-na-sahaline-kak-opyt-prinuditelnoy-kolonizatsii [accesat 2025-07-11].

15. KRASNOV, Ivan. *Виды острова Сахалина*. Aleksandrovsk-Sahalinski: Muzeul de Istorie și Literatură „A. P. Cehov și Sahalin", 1890. 47 fotografii. Disponibil online: https://www.loc.gov/item/2018684021/ [accesat 2025-06-12].

16. LEVANDOVSKI, Andrei. «Преступление и наказание»: сахалинская каторга в восприятии уголовных преступников (середина XIX – начало XX в.). *Istoriceskii jurnal: naucinîe issledovaniia*. Online. 2022, nr. 3, pp. 57-65. ISSN 2454-0609. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/prestuplenie-i-nakazanie-sahalinskaya-katorga-v-vospriyatii-ugolovnyh-prestupnikov-seredina-xix-nachalo-xx-v [accesat 2025-07-01].

17. MIFTAHOV, Iskander. Документальная художественность пейзажа в книге А. П. Чехова «Остров Сахалин». *Izvestiia Samarskogo naucinogo țentra RAN. Soțial'nîe, gumanitarnîe, mediko-biologhiceskie nauki*. Online. 2017, vol. 19, nr. 4, pp. 96-103. ISSN2413-9645.Disponibil:https://cyberleninka.ru/article/n/dokumentalnaya-hudozhestvennost-peyzazha-v-knige-a-p-chehova-ostrov-sahalin [accesat 2025-06-10].

18. MIHAILIK, Anna. Развитие пенитенциарной системы России во второй половине XIX в. *Leningradskii iuridiceskii jurnal*. Online. 2013, nr. 4 (34), pp. 53-59. ISSN 2713-1343. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-penitentsiarnoy-sistemy-rossii-vo-vtoroy-polovine-xix-v [accesat 2025-06-14].

19. PLOTNIKOV, A. A. Сахалинская политическая каторга и ее антинародная сущность. Rezumat al tezei de doctorat. Moscova: Academia MAI a URSS, 1986, 20 p. Disponibil online: http://lawlibrary.ru/disser2001763.html [accesat 2025-07-19].

20. TĂNASE, Virgil. *Cehov*. București: Editura Tracus Arte, 2016, 381 p. ISBN 978-606-664-759-5.

21. TROYAT, Henri. *Cehov*. București: Editura Albatros, 2006, 341 p. ISBN 973-24-0522-4.